

Příspěvek k hodnotám dnešních dětí

Contribution to the Values of Today's Children

Miroslav Bocan, Tomáš Machalík

ABSTRACT The study of the value orientations of humans, their attitudes and preferences is one of the most difficult and complex areas of social research. The situation is even more complicated when the target group is only children and young people whose personalities are still dynamically developing and are subject to many external pressures and influences, and internal biological changes as well. The study of these topics is made more difficult by the non-uniform definition of basic concepts and wide variety of theories associated with value orientation. Research of the value orientation of children aged 6 to 15 years has focused on the major agents of socialization in the lives of children, which in the field are referred to as “key players.” These include family, school, and ways of spending leisure time. In this study, we focused on what kind of relationships children have to these “key players” and their preferences. We analyze how each factor affects the lives of children. This article presents partial findings on the value orientations and priorities of today's children in the context of leisure activities and socio-economic indicators.

KEY WORDS children, youth, family, leisure time, values, attitudes

Výzkumy hodnot

Sociologické výzkumy mládeže patří mezi výzkumníky k těm oblíbenějším. Hlavními důvody jsou především dobrá dostupnost cílové skupiny, ale i atraktivnost témat, která jsou na skupinu mladých cíleny. Poměrně odlišná situace však panuje v případě výzkumů dětí do patnácti let věku. V první řadě je nutné řídit se přísnějšími etickými pravidly, čímž se přístup k cílové skupině stává poněkud těžším. Druhým problémem je nastavení metodologie a techniky sběru dat tak, aby získaná data byla co nejvíce validní. I přes uvedené obtíže se v České republice výzkumy dětí realizují, nicméně řada z nich má jeden společný rys: zkoumají pouze vybranou dílčí otázku (buť do hloubky), anebo se naopak zaměřují jen na základní popis celkové situace.

Pokud jde o výzkumy hodnot, z metodologického hlediska lze dobře čerpat například z výzkumů Centra sociálních a ekonomických strategií (CESES) při Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy (FSV UK) a Sociologického ústavu Akademie věd ČR (SOÚ AV ČR), Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) při Sociologickém ústavu Akademie věd ČR, Institutu pro výzkum dětí mládeže a rodiny při Masarykově univerzitě v Brně, ale i řady dalších českých a mezinárodních výzkumů, například The European Social Survey ESS, European Values Study EVS a Word Values Survey WVS, výzkumů ELSPAC apod.

Ovšem i tyto výzkumy se často zaměřují především na život dospělých (nebo dospívajících od 15 let), pokud se zabývají dětmi, prostředníkem je většinou dospělý respondent.

V případě výzkumu *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let*¹ jsme si vytkli ambice vyšší, což naznačuje jednak věkové složení respondentů a dále jeho rozsah. Šetření bylo rozděleno na pět tematických okruhů: 1. rodina, 2. škola, 3. volný čas (dále dělený na podoblasti: volný čas trávený individuálně a organizovaně v organizacích poskytujících volnočasové aktivity) a 4. média. Výše uvedené fenomény, jež patří mezi základní socializační činitele, ve výzkumu nazýváme tzv. „klíčovými hráči“ v životě dětí. Pátá část výzkumu je věnována životním postojům a aspiracím dnešních dětí. Výzkum byl rozdělen na kvantitativní i kvalitativní část, přičemž do něj bylo zahrnuto více než dva tisíce respondentů ve věku 6–15 let.

Přínos výzkumu lze spatřovat v tom, že zkoumá celé období povinné školní docházky s důsledným přihlédnutím k věkovým specifikům. Snaží se o zodpovězení otázek týkajících se nejen hodnotového světa dětí, ale též důvodů, které k hodnotovým orientacím vedou, i důsledků, které z nich mohou plynout pro jejich další životní scénáře. Cílem výzkumu bylo zjistit, jakou roli hrají v životě dětí zmínění hlavní socializační činitelé, jak velký podíl má ten který z nich na formování osobnosti dítěte, jaký k nim mají děti vztah, jaké preference jim přidělují. Zvláštní zřetel jsme věnovali způsobům trávení volného času, životním postojům dnešních dětí, jejich spokojenosti se životem a tomu, co od něj skutečně očekávají. Potřebnost takového výzkumu je možné vnímat ve dvou rovinách. V první řadě bylo naším úkolem získat komplexní soubor aktuálních empirických dat ze života dnešních dětí potřebný především pro pracovníky s dětmi a mládeží ve volném čase, pedagogy, ale i rodiče. V druhé řadě, jako instituce zabývající se problematikou dětí, mládeže a zájmového a neformálního vzdělávání, usilujeme o vedení seriózní společenské diskuse o potřebách dnešních dětí a směřování další politiky státu v této oblasti. Bez kvalitní opory v datech z výzkumných šetření by toto nebylo možné.

I z toho důvodu jsou v tomto příspěvku prezentována vybraná dílčí zjištění týkající se způsobů trávení volného času dětí a jejich životních priorit a hodnotových orientací v souvislosti se socioekonomickými ukazateli.

Metodologie a výzkumný vzorek

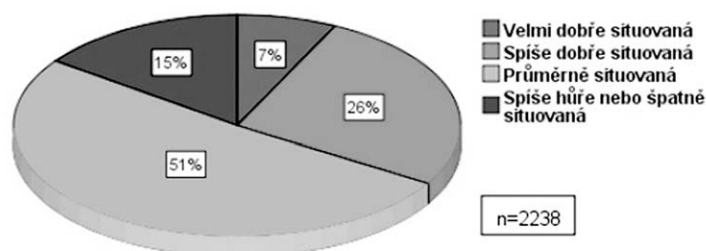
V kvantitativní části výzkumu bylo dotazováno 2 238 dětí ve věku 6–15 let na území celé ČR, přičemž vybrány byly kvótním výběrem na základě věku, pohlaví a regionálního zastoupení tak, aby vzorek byl dostatečně reprezentativní a odpovídal aktuálním údajům Českého statistického úřadu. Sběr dat probíhal technikou řízených standardizovaných rozhovorů. V kvalitativní části bylo dotazováno dalších 104 respondentů technikou focus group, které

¹ Celá výzkumná zpráva je volně dostupná na stránkách projektu Klíče pro život (<www.kliceprozivot.cz>), v jehož rámci byl výzkum realizován, nebo v národním registru výzkumů o dětech a mládeži na <www.vyzkum-mladez.cz>. Klíče pro život – rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání. Projekt Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, číslo projektu CZ.1.07/4.1.00/06.0011. Projekt realizuje od 1. 4. 2009 Národní institut dětí a mládeže (NIDM) ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

byly realizovány ve třech lokalitách ČR – ve velkoměstě, středním městě a venkovské obci. I tyto rozhovory byly analyzovány a byly použity pro hlubší pochopení dat získaných v kvantitativní části a pro jejich další interpretaci (v tomto krátkém příspěvku jsme ovšem zůstali u interpretace dat kvantitativních). Při konstrukci výzkumných nástrojů i analýze jsme k souboru respondentů, dětem ve věku 6–15 let, nepřistupovali jako k jednorodinné skupině dětí, ale jako k již značně fragmentované části populace. Proto jsme při analýze ve většině případů zohledňovali věk respondentů (respondenti byli děleni do třech věkových skupin 6–9, 10–12 a 13–15 let), socioekonomický status rodiny respondenta, vzdělanostní úroveň rodičů a v některých případech i regionální specifika.

Abychom mohli při analýze dobře pracovat s vlivem socioekonomického statusu rodin, z nichž se děti rekrutovaly, na život samotných dětí, rozdělili jsme je na základě získaných dat do čtyř kategorií: velmi dobře situovaná rodina (ve výzkumu jich bylo 7 %), spíše dobře situovaná rodina (27 %), průměrně situovaná rodina (51 %) a spíše hůře nebo špatně situovaná rodina (15 %).

Graf 1: Socioekonomický status rodiny²

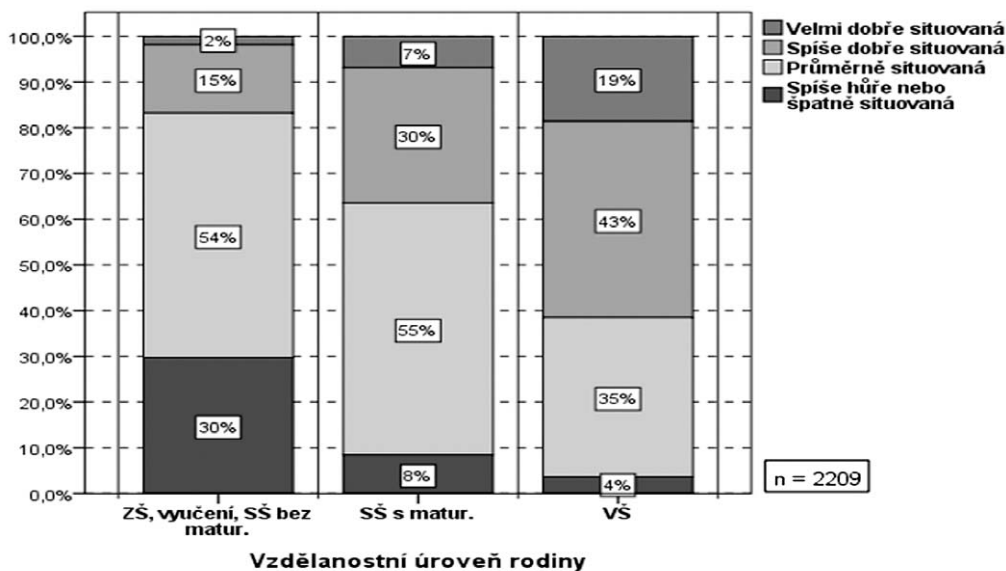

Podobná generalizace byla provedena i v případě vzdělání rodičů. Abychom mohli pracovat s faktorem „výše vzdělání rodičů“ v případech, kdy mají rodiče v rodině vzdělání rozdílné, vytvořili jsme novou proměnou „vzdělanostní úroveň rodiny“, která zohledňuje vždy vzdělání rodiče, které je vyšší. Vysokoškolské vzdělání má alespoň jeden z rodičů v 17 % domácností, středoškolské vzdělání má alespoň jeden rodič ve 46 % domácností a výuční list nebo základní školu jako nejvyšší stupeň vzdělání má alespoň jeden rodič ve 36 % domácností. Základní vzdělání jako nejvyšší v rodině vykazují pouze 4 % domácností, což v tomto případě není statisticky významné, a proto jsme skupinu sloučili s rodiči, kteří získali výuční list nebo absolvovali střední školu bez maturity.

Výsledky výzkumu potvrdily, že mezi vzdělaností a socioekonomickou úrovní rodiny je těsná vazba – pravděpodobnost, že rodiny s vysokoškolsky vzdělanými rodiči na tom budou co do socioekonomického postavení spíše nadprůměrně, je vysoká. V naprosté většině případů také působily tyto dva faktory (vzdělání a postavení rodičů) na děti stejným směrem.

² Status rodiny určovali tazatelé na základě předem daných kritérií.

Graf 2: Socioekonomický status rodiny v souvislosti se vzdělanostní úrovní

Hodnoty v rodině

Jak píše například Helus (2003), životní postoje a hodnoty člověka souvisí především s procesem a úrovní socializace, tedy s obdobím utváření osobnosti a jejího začleňování do dané společnosti. Stěžejní část výše zmíněné socializace dítěte se odehrává v jeho hlavní referenční skupině – rodině, která má klíčový význam pro jeho další směřování. V tomto období probíhá také proces morálního vývoje jedince, ovšem ten je záležitostí komplexní a je do určité míry procesem celoživotním (Vágnerová 2008). Výsledky našeho výzkumu jednoznačně potvrdily, že na tyto procesy působí v první řadě rodinné zázemí jedince, přičemž míra jeho vlivu je determinována především vzdělanostní úrovní rodičů a socioekonomickým statusem rodiny.

Jak vnímají děti rodinu?

V naší společnosti patří rodina a dobré zázemí v ní mezi základní uznávané hodnoty, které respondenti v nejrůznějších šetřeních řadí dlouhodobě na první až druhé místo, a to napříč populací.³ I proto jsme v našem výzkumu nechali děti subjektivně se vyjádřit k řadě skutečností, které se týkaly jejich rodin. Za signifikantní můžeme považovat jejich pohled na vlastnosti, které svým rodičům přisuzují. Dětem jsme předložili jedenáct charakteristik a nechali je volně se vyjádřit, zda jejich maminka/tatínek danou vlastnost mají.

³ Viz například výzkumy *Naše společnost* (2004, 2008, CVVM SOÚ AV ČR) a další.

Potvrdilo se, že naprostá většina dětí si svých rodičů váží. Maminku pro výraznou většinu dětí charakterizuje hlavně to, že je „hodná“ (86 %), „pomáhá“ (82 %) a je „chytrá“ (77 %), významně oceňují i to, že jim „naslouchá“ (69 %). Tatínek naproti tomu vykazuje v očích dětí poněkud odlišný profil. Je v první řadě „chytrý“ (ale méně často než maminka – 74 %) a bývá s ním „zábava“ (70 %), často „pomůže“ (68 %) a pro většinu dětí je i „hodný“ (63 %). Přesto se u vlastností rodičů ukazuje, že jen nepatrná většina (u maminky 54 %) nebo dokonce menšina (48 % u tatínka) si o svých rodičích myslí, že „nikdy nelžou“.

Již u tohoto spektra otázek bylo potvrzeno zjištění, které provázelo celé období analýzy získaných dat: čím vyššího vzdělání rodiče dosáhli nebo čím byla rodina lépe socioekonomicky postavená, tím pozitivnějších odpovědí jsme se dočkali. Děti z těchto rodin vnímají rodiče jako chytřejší, mají pocit, že na ně mají více času, že jim spíše pomůžou, více jim důvěřují nebo že je s nimi větší zábava (platí zejména v případě otců). V rodinách s vyšší vzdělanostní úrovní je otec častěji vnímán jako hodný. Neméně důležitým zjištěním pak je, že děti ze špatně situovaných rodin si o své matce myslí, že je přísná, v menší míře nežli děti z rodin situovaných průměrně či lépe. Tuto skutečnost uvedla přibližně třetina respondentů z rodin hůře či špatně situovaných, naopak respondenti ze všech ostatních skupin tuto skutečnost uváděli v téměř 40 % případů. Jako vysvětlení můžeme nabídnout hypotézu, že matky z hůře situovaných rodin se méně zajímají o to, co jejich děti dělají ve volném čase a jsou s nimi celkově v menší interakci. Z toho pak může plynout, že jsou vnímány i jako méně přísné či důsledné.

Jak bylo výše zmíněno, rodiče dětí z lépe situovaných rodin jsou také oproti rodičům z rodin hůře či špatně situovaných výrazně více vnímáni jako chytří. O matkách si tuto skutečnost myslí 86 % dětí z lépe situovaných rodin oproti 60 % dětí z rodin špatně situovaných. V případě otců je tento rozdíl ještě výraznější, 89 % dětí z velmi dobře situovaných rodin považuje své otce za chytřé, oproti 58 % dětí z rodin situovaných špatně, tedy rozdíl činí významných 31 %.

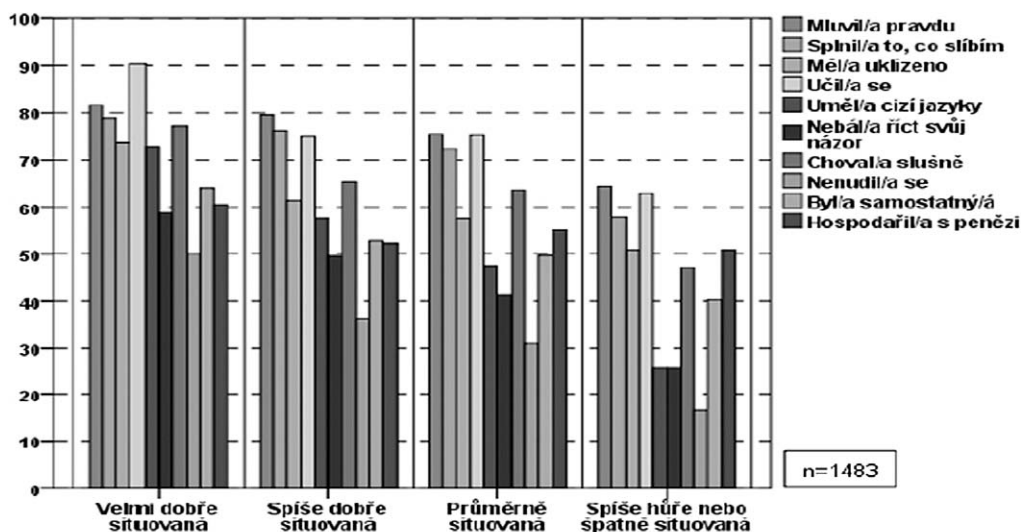
Podíváme-li se na data z druhé strany, může se zdát zarážející, že 14 % všech dotázaných dětí neoznačilo svou maminku jako rozhodně hodnou a v případě otce jej za rozhodně hodného nepovažuje dokonce 37 % dotázaných dětí. Překvapivé je i to, že ať jsme s názorem na vlastnosti rodičů dali do souvislosti věk respondenta, velikost místa bydliště, vzdělání rodičů nebo socioekonomický status rodiny, pouze v jednom případě byla konkrétní vlastnost hodnocena na více než 90 % (děti z velmi dobře situovaných rodin označily svou maminku jako hodnou v 93 % případů).

To, co si o svých rodičích děti myslí, souvisí zcela nepochybně s postoji rodičů k nim. Analogicky k tomu mají později postoje rodičů k dětem dopad na utváření jejich hodnot a názorů. V části výzkumu věnované rodině jsme se proto děti zeptali, k čemu je vedou jejich rodiče, přičemž jsme je pomocí otázky „Rodiče mě vedou abych...“ nechali vyjádřit na škále od „Rozhodně ano“ až po „Rozhodně ne“ k následujícím skutečnostem: (abych) mluvil/a pravdu; splnil/a, co slíbím; měl/a uklizeno; učil/a se; uměl/a cizí jazyky; nebál/a se říci svůj názor; choval/a se slušně; nenudil/a se; byl/a samostatný/á; hospodařil/a s penězi.

Nejvyššího skóre dosáhl u dětí pocit, že je rodiče vedou k tomu, aby mluvily pravdu (98 %), splnily, co slíbí (97 %), chovaly se slušně (96 %), učily se (95 %) a měly uklizeno (94 %). Již méně často si děti myslí, že je rodiče vedou k tomu, aby se učily cizí jazyky (77 %) nebo se ve volném čase nenudily (75 %). To, k čemu rodiče své děti vedou, záleží

pochopitelně především na vyspělosti dítěte, jako další faktory do této problematiky vstupují právě socioekonomické postavení rodiny a vzdělání rodičů. Obecně platí vztah: čím vzdělanější rodiče, tím spíše vedou své děti k uvedeným proměnným. V rodinách, kde alespoň jeden z rodičů dosáhl vysokoškolského titulu, jsou rodiče na děti důraznější v podstatě ve všech svých postojích. Pouze v požadavku, aby děti měly uklizeno a uměly hospodařit, se neprokázal statisticky významný rozdíl.

Graf 3: Postoje rodičů očima dětí v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny (respondenti ve věku 10–15 let, kteří odpověděli „rozhodně ano“)

Abychom v interpretaci dat mohli pokročit dále směrem k doporučením, podrobili jsme postoje rodičů faktorové analýze. Na základě jejího výsledku je možné tyto postoje rozdělit do dvou oblastí:

1. *Výchova k sebevědomí a sebe-prosazení* (nenudit se, nebát se říkat svůj názor, být samostatný/á, umět hospodařit s penězi, umět cizí jazyky). Tyto postoje rodičů jsou nepatrně méně rozšířené než postoje zahrnuté do druhého, níže uvedeného faktoru. Tato oblast v sobě zahrnuje postoje, které jsou součástí stylu výchovy vedoucí děti k samostatnosti, ke schopnosti prosadit se v kolektivu a umět si organizovat svůj volný čas, tedy k tomu, aby se tzv. „ve světě neztratily“.

2. *Výchova k morálním a sociálním hodnotám* (mluvit pravdu; splnit, co slíbím; učit se; mít uklizeno; chovat se slušně a být ohleduplný). Tato oblast pojímá nároky rodičů, které jsou všeobecně velmi rozšířené. Na jedné straně se jedná o jakási univerzální mravní pravidla uznávaná napříč věkovými, sociálními i jinými kategoriemi (jako je nelhat, plnit sliby), na straně druhé zahrnuje do jisté míry konzervativní postoje, které mají dítěti usnadnit interakci s jeho sociálním okolím (chovat se slušně a být zdvořilý, učit se).

V dalším kroku jsme vliv jednotlivých faktorů porovnali prostřednictvím analýzy rozptylu, abychom posoudili, jak jsou faktory ovlivňovány dalšími proměnnými.

Zatímco s věkem dítěte mírně klesá autorita rodiče a jeho vliv na formování dítěte (i naši respondenti se stoupajícím věkem stále méně častěji připouštěli, že by je rodiče vedli jak k sebevědomí a sebe-prosazení se, tak i k morálním a sociálním hodnotám), výše vzdělání rodičů a podobně také socioekonomické postavení rodiny na to, k čemu a s jakou intenzitou jsou děti vedeny, vliv mají značný. Děti z rodin, kde ani jeden z rodičů nedosáhl středoškolského vzdělání s maturitou a analogicky také respondenti ze spíše hůře a špatně situovaných rodin, uvedly, že jsou rodiči v oblasti podpory sebevědomí a sebe-prosazení, i v oblasti morálních a sociálních hodnot, vedeny v daleko menší míře než ostatní respondenti.

Volný čas

V našem výzkumu jsme volný čas definovali jako dobu, která nám zbývá po skončení školních či pracovních povinností (více například Hofbauer 2003). Jde o čas, který zbývá pouze pro nás a je na našem svobodném rozhodnutí, jak s ním naložíme. V případě našich respondentů jsme jej navíc dělili na čas, který mohou trávit s rodiči, individuálně sami nebo se svými kamarády, nebo organizovaně v nějaké instituci poskytující zájmové či neformální vzdělávání – volnočasové aktivity.

Na to *jak*, ale také *s kým* budou děti trávit svůj volný čas, má opět významný vliv socioekonomické postavení rodiny i vzdělání rodičů. Čím lépe je rodina situována, tím spíše tráví děti svůj volný čas s rodiči, sourozenci a prarodiči. Děti ze špatně situovaných rodin tráví téměř dvakrát více času samy než děti z rodin průměrně či lépe situovaných. Způsobeno to může být tím, že se jedná o děti z rodin s jedním rodičem, kdy tito samoživitelé musí zastávat více povinností, aby zajistili rodinu. Dalšími příčinami mohou být nedobrá funkčnost těchto rodin a neúplná spolupráce rodičů a prarodičů. S předchozími výsledky rovněž koresponduje zjištění, že rodiče z hůře nebo špatně situovaných rodin mají daleko menší vliv na způsoby trávení volného času svých dětí. Naopak se vzrůstajícím vzděláním rodičů jejich vliv na způsoby trávení volného času dětí roste, což přináší další důsledky.

Naprostá většina dětí bez ohledu na věk ve všední dny denně nebo téměř denně sleduje televizi a věnuje se učení nebo přípravě do školy.⁴ U mladších dětí mezi další činnosti postupně patří návštěva kroužků, sportování a čas trávený s kamarády venku. U starších dětí, po třináctém roku věku, významně narůstá počet těch, kteří se kromě sledování televize a přípravě do školy denně nebo téměř denně věnují poslechu hudby, trávení času s kamarády a u počítače, kde hraje prim internet, chatování a hraní her.

Způsoby trávení volného času našich dětí tedy ovlivňuje řada faktorů – věk, pohlaví a jak jsme již zmínili především vzdělání rodičů a socioekonomické postavení rodiny. Na základě provedené faktorové analýzy můžeme způsoby trávení volného času seskupit do pěti základních oblastí:

---

⁴ Ke stejnému výsledku mimo jiné došli autoři výzkumu *Rodiče a výchova* (2010, SOÚ AV ČR), ovšem v jejich případě byli respondenty sami rodiče dnešních dětí.

– *Neorganizovaná činnost* (být venku s kamarády, návštěvy kamarádů, sport mimo kroužky, sledování televize) je první oblastí a zahrnuje aktivity, které patří ve sledované populaci mezi nejrozšířenější.

– *IT a hudba* (internet, chatování, počítačové hry, filmy na DVD/PC, poslech hudby). Tato oblast představuje způsob trávení volného času, který je ve srovnání s jinými způsoby rozšířen spíše více, poslech hudby patří u starších dětí dokonce mezi nejčastější aktivity.

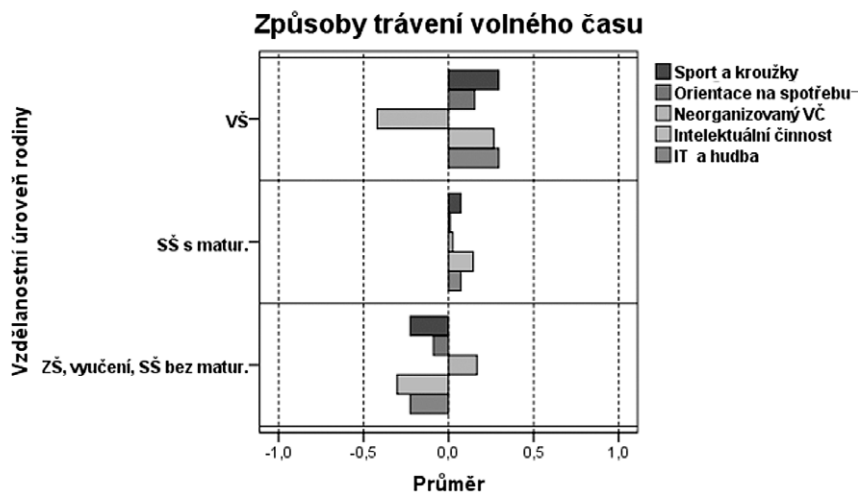
– *Sport a kroužky* (sportovní kroužky/oddíly, sport mimo kroužky, jiné zájmové kroužky). Tato oblast představuje způsob trávení volného času, který je ve srovnání s jinými způsoby středně rozšířen.

– *Intelektuální činnost* (četba knížek, četba časopisů, návštěvy knihovny, učení, ale také některé zájmové kroužky). Do této oblasti spadají aktivity, jejichž rozložení v populaci je odlišné. Zatímco učení patří mezi nejrozšířenější, četba knížek a podobně také časopisů mezi středně frekventované, návštěva zájmových kroužků a zejména knihovny je spíše okrajovou záležitostí.

– *Orientace na spotřebu* (návštěvy fastfoodů, nakupování a návštěvy kina) je způsob trávení volného času, který je mezi všemi dětmi rozšířen spíše okrajově.

Pokud bychom děti rozdělili podle pohlaví, můžeme říci, že děvčata se častěji než chlapci ve svém volném čase věnují aktivitám, které spadají do oblasti intelektuálních činností, chlapci se naopak více než dívky zaměřují na sport a také na činnosti spojené s využíváním počítačů. S věkem stoupá zájem zejména o aktivity, které jsou zahrnuty do oblasti „IT a hudba“ a klesá naopak podíl dětí, které se věnují sportu a činnosti v kroužcích či oddílech.

Graf 4: Způsoby trávení volného času v souvislosti se vzděláním rodičů; faktorová analýza

Při zohlednění vzdělání rodičů se v mírně obměněné podobě replikuje původní zjištění: čím vyššího vzdělání rodiče dosahují, tím více se jejich děti věnují aktivnějším a organizovanějším volnočasovým činnostem, jako jsou sport a kroužky. Zároveň také častěji vyhledávají činnosti spojené s využíváním počítače a více se také zaměřují na intelektuální činnost. Děti rodičů, kteří nedosáhli ani středoškolského vzdělání, se více než ostatní věnují neorganizovaným činnostem, jako jsou návštěvy kamarádů nebo scházení se venku.

Zaměříme se nyní na organizovaný volný čas, tedy kdo a jak tráví volný čas v institucích, které poskytují volnočasové aktivity. V České republice dochází podle výsledků výzkumu alespoň jednou týdně do některé z organizací nabízejících volnočasové aktivity přibližně tři čtvrtiny dětí ve věku 6 až 15 let. Podobné výsledky jsou dlouhodobě prokazovány i jinými výzkumy či statistikami (například výzkum *Zdroje informací a kritéria...* 2008, NIDM a Factum Invenio). Vezmeme-li v potaz, že mezi dětmi je i určité procento těch, kterým takový způsob trávení volného času prostě nevyhovuje, je toto zjištění pro nás zcela jistě pozitivní – naprostá většina dětí rozvíjí svou osobnost dobrovolně i v době, kdy má volný čas.

Chceme-li se na návštěvnost kroužků, oddílů a dalších aktivit zaměřit podrobněji, musíme ovšem zohledňovat řadu dalších faktorů. Nejsilnější věkovou skupinou dětí, která navštěvuje kroužky, jsou děti ve věku přibližně od 9 do 12 let. Můžeme se domnívat, a potvrzují to i jiné výzkumy (například *Zdroje informací a kritéria...* 2008), že mladších dětí chodí do kroužků méně, protože k určitým aktivitám ještě zkrátka nedospěly, „nevyprofilovaly se“, nebo se ony samy či jejich rodiče pro nějaký kroužek ještě nerozhodli. Naopak, starší děti začínají po třináctém roku věku kroužky i oddíly postupně opouštět. Důvodů, proč děti v kroužcích končí, je podle psychologů celá řada, navíc se i vzájemně ovlivňují. Nejčastějším důvodem je stupeň osobnostního vývoje – nástup puberty, etapy hledání vlastní identity, kdy mohou děti být labilní ve svém prožívání i zařazení do společnosti. V tomto období se také zvyšuje míra jejich samostatnosti a nezávislosti a ony samy daleko více chtějí rozhodovat o tom, co a jak budou ve volném čase dělat. Tehdy se nejdůležitějším aktérem v životě dětí stává kamarád nebo rovnou celá parta, kde se mohou bavit bez dozoru dospělých. Takové prostředí již zpravidla nenabízí dětský kolektiv v kroužku vedeném dospělým vedoucím.

Pokud jde o zaměření kroužků a oddílů, nejvíce jsou navštěvovány sportovní oddíly, dále pak kroužky hudebně dramatické, výtvarné a rukodělné, starší děti navštěvují ještě vzdělávací aktivity. Zaměření volnočasových aktivit sice příliš nesouvisí s věkem, ale pokud děti rozdělíme podle pohlaví, určité rozdíly zjistíme. Chlapci se oproti dívkám výrazně více věnují sportům, dále pak aktivitám technickým a turistickým. Dívky pro změnu častěji navštěvují aktivity hudebně dramatické, vzdělávací, výtvarné a rukodělné.

Vliv vzdělání rodičů se nikterak neprojevuje, pokud jde o účast ve sportovních aktivitách, ovšem v případě hudebně dramatických, výtvarně rukodělných a vzdělávacích aktivit stoupá jejich návštěvnost dětmi s vyšším vzděláním jejich rodičů. Skutečnost, že děti rodičů s nižším vzděláním na jmenované kroužky chodí méně, nemusí být nutně zapříčiněna jenom nezájmem dětí či nízkou motivací rodičů je na tento typ kroužků přihlásit, ale třeba i finanční náročností těchto aktivit.

Životní priority a hodnotové orientace dětí

Na základě výsledků té části výzkumu, která byla věnována fenoménu hodnot a životních postojů českých dětí, jsme se pokusili sestavit určitou typologii dětských priorit a určit, jaké je jejich zastoupení v populaci.

Dětem ve věku 6–9 let bylo nejprve předloženo deset priorit (šťastná rodina, dobří přátelé, dobře se učit, chovat se slušně, pomáhat druhým, chránit přírodu, mít hodně peněz, být hezký/hezká, být dobrý/dobrá ve sportu, být slavný/slavná) a dětem ve věku 10–15 let dalších pět (poznávat svět, mít značkové oblečení, mít partnera, věřit v Boha a zajímat se o politiku). Všechny tyto priority jsou v naší společnosti běžně pokládány za nejvíce preferované, bývají obsažené v dlouhodobých šetřeních hodnot dospělých a v posledních letech i dětí a dospívajících. Připisovaná míra důležitosti jednotlivých priorit se pohybovala na škále od „Rozhodně ano“ po „Rozhodně ne“. Je jasné, že se touto nabídkou významně omezil rozsah toho, o čem by nám děti řekly, že je pro ně důležité. Stranou tak musely zůstat některé jedinečné hodnoty dětského věku, které by jistě byly inspirativním vhledem do dětského světa, ovšem měly by statisticky velmi malou četnost. Na druhé straně jsme zobecněním získali dobrý přehled o tom, jaký postoj zaujímají děti k převládajícím hodnotám naší společnosti.

Pro naprostou většinu dětí je nejvyšší hodnotou kvalitní vztahové zázemí v rodině, ale též ve skupině vrstevníků. Těmto hodnotám je největší důraz přikládán i u dospělé populace (viz výše v části o rodině). Při sledování priorit lze zaznamenat podstatné proměny v souvislosti s věkem dětí. Celkově stoupá důležitost přátel (zatímco v nejmladší věkové kategorii jsou přátelé rozhodně důležití pro dvě třetiny dětí, ve věku 13–15 let tuto odpověď uvedly již tři čtvrtiny respondentů). Tento výsledek není neočekávatelný a souvisí s tím, jak se děti osamostatňují. Stejně tak není překvapující nárůst hodnoty „mít partnera/partnerku / s někým chodit“ (rozhodně důležité je to pro 17 % 10–12letých a pro 29 % v kategorii 13–15 let). Priority dětí pak dále ovlivňuje řada faktorů:

– *Věk*: S věkem, i když mírně, klesá také potřeba „být hezký“ a „být slavný“.

– *Pohlaví*: Více než pro dívky je pro chlapce důležité „mít hodně peněz“ a „být dobrý ve sportu“. Dívky naopak více preferují „mít šťastnou rodinu“, „mít partnera“, „pomáhat druhým“, „být hezká“, „chovat se slušně“, „dobře se učit“ a „chránit přírodu“.

– *Vzdělání rodičů*: Pro děti z rodin, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání, je důležitější než pro ostatní „být dobrý ve sportu“, „dobře se učit ve škole“, „chovat se slušně“, „pomáhat druhým“ a „cestovat/poznávat svět“. Naopak pro děti rodičů se základním vzděláním je důležité především „mít hodně peněz“.

– *Socioekonomická úroveň rodiny*: V rodinách hůře nebo špatně ekonomicky situovaných dětí více preferují „mít hodně peněz“ a „nosit značkové oblečení“, naopak děti, které pocházejí z rodin ekonomicky velmi dobře postavených, kladou více důraz na „být dobrý ve sportu“, „chránit přírodu“, „dobře se učit ve škole“, „slušně se chovat“, „pomáhat druhým“, „být slavný“ a „mít dobré přátele“.

Na opačném konci spektra preferovaných hodnot se podobně jako u dospělé populace objevuje „víra v Boha“ a „zájem o politiku“, přičemž víra v Boha je dětmi přijímána o něco lépe. Existuje mezi nimi malá, ale nepřehlédnutelná menšina (víra je *rozhodně důležitá* pro 6,3 % a *spíše důležitá* pro 9,7 %), která jí připisuje velký význam, a to v drtivé většině

pozitivní. Děti, které vycházejí z věřícího prostředí se, ovšem ne příliš často se svou vírou ostatním svěčují, především v obavě z nepochopení.

Za zvláštní pozornost stojí dvě tendence: Čím jsou respondenti starší, tím častěji za rozhodně důležité označují „mít hodně peněz“, tato hodnota se v celkovém pořadí posunula již na třetí nejvyšší místo. Je otázkou, zdali máme tuto tendenci považovat za znepokojivou a za důkaz prahnutí dětí po konzumu, anebo je to naopak důsledek uvědomování si toho, že peníze jsou při vstupu do dospělého života potřebné čistě z praktického hlediska. Naopak se zvyšujícím se věkem dětí výrazně klesá důležitost hodnot „dobře se učit“ (z 63 % u dětí ve věku 6–9 let na pouhých 41 % u 13–15letých), dále „chovat se slušně“ (klesá z 55 % na 35 %), „pomáhat druhým“ (klesá z 51 % na 33 %) a také „chránit přírodu“ (klesá ze 45 % na 29 %).

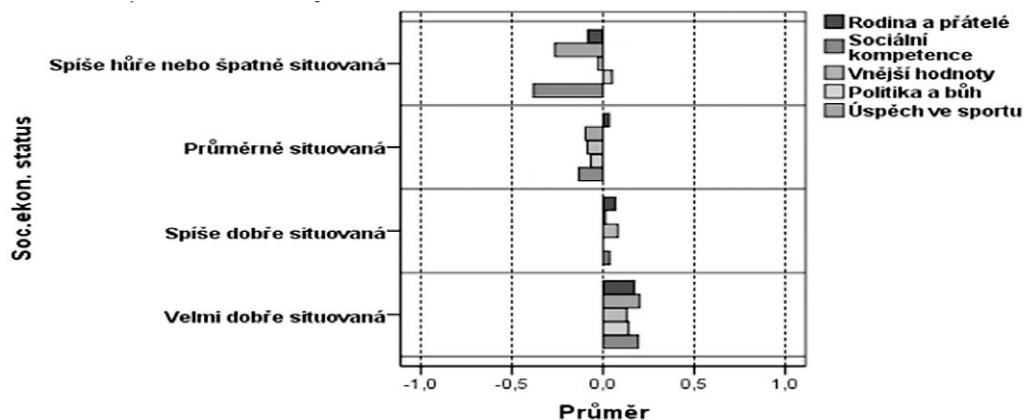
Pokles těchto životních priorit lze do jisté míry přisuzovat celkovému osobnostnímu vývoji dítěte. Tyto hodnoty totiž vyjadřují přání dospělých po „hodných dětech“, kterému zvláště mladší děti mají tendenci vyhovět. Po desátém roce života však důležitost rodičovských autorit klesá a mladí lidé si vytváří vlastní názory a postoje, přičemž se mnohdy vůči svému okolí snaží vymezovat. Současně dostáváme jasnou zpětnou vazbu od dětí v tom, jak na ně působí svět dospělých a společnost jako celek. Jestliže například dvě pětiny dětí ztratí mezi 10. a 15. rokem přesvědčení o tom, že je velmi důležité pomáhat druhým, pak zjistíme, jak vlivy, kterým jsou vystaveny dávno před tím, než dospějí, postupně potlačují tendence k veřejnému dobru. Přitom stejně jako dospělí stále touží po tom, aby žili ve funkčních rodinách a byli obklopeni dobrými přáteli.

Deklarované životní priority se v případě dětí ve věku 10–15 let rozdělují na základě výsledků faktorové analýzy do pěti oblastí, které naznačují jejich možné hodnotové orientace:

– *Sociální hodnoty* (chovat se slušně, dobře se učit, pomáhat druhým, chránit přírodu).

Tato oblast životních priorit je v populaci dětí ve věku 10–15 let středně rozšířená, za rozhodně důležitou ji považuje přibližně třetina až polovina respondentů.

Graf 5: Životní priority dětí v souvislosti se socioekonomickým postavením rodiny; faktorová analýza

– *Vnější hodnoty* (být hezký, mít značkové oblečení, mít hodně peněz, být slavný). Tyto hodnoty jsou dětmi preferovány rozdílně. Zatímco být slavný je rozhodně důležité pouze pro pětinu, mít hodně peněz je rozhodně podstatné pro více než dvě pětiny.

– *Politika a Bůh* (zájem o politiku, víra v Boha). Zajímat se o politiku a věřit v Boha považují děti ve věku 10–15 let za prioritní pouze zcela výjimečně.

– *Úspěch ve sportu* (být dobrý ve sportu, být slavný). Úspěch ve sportu je důležitý přibližně pro čtvrtinu dětí.

– *Rodina a přátelé* (dobří přátelé, šťastná rodina, moci poznávat svět, mít partnera). Tato oblast životních priorit zahrnuje především proměnné, které jsou většinou dětí považovány za rozhodně důležité.

Tak jako tomu bylo doposud, i socioekonomický status rodiny se do životních priorit dětí významně promítá:

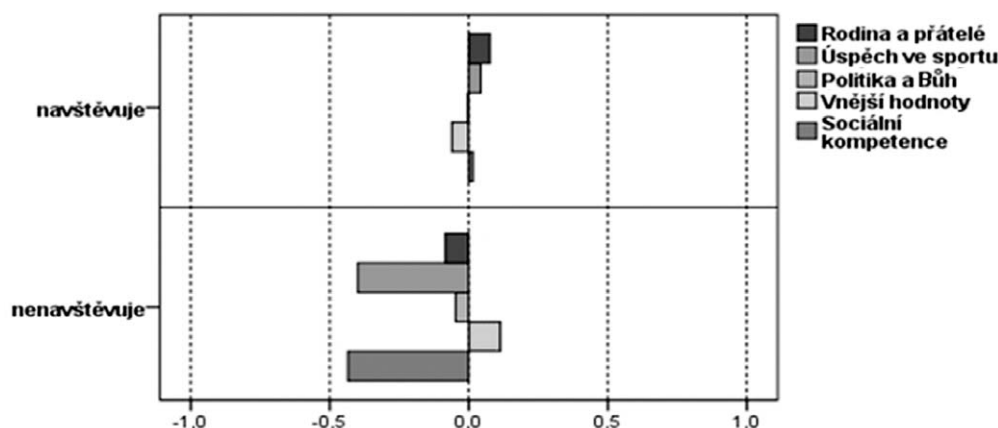
Pro děti z velmi dobře situovaných rodin jsou důležité všechny popisované hodnotové orientace, tedy jak sociální, tak i vnější hodnoty, rodina a přátelé, ale i to, co v našem šetření nazýváme politika a Bůh. Vnější hodnoty jsou pak důležité i pro děti z rodin hůře a špatně socioekonomicky postavených. V případě dětí z bohatších rodin se orientace na povrchní hodnoty dá chápat tak, že žijí v dostatku a rodiče nemají problém jim pořídit, co zrovna chtějí, a tato skutečnost se pak pro ně stává standardem, který podle nich k životu prostě patří. Naopak chudší děti vědí, že celá řada věcí je jim momentálně zapovězena, a to, co si nemohou dovolit, má pro ně jistý nádech něčeho těžko dosažitelného.

Podobně jako děti z hůře situovaných rodin jsou na tom i děti rodičů s nižším vzděláním. Ani pro ně nejsou zas tak důležité sociální hodnoty či orientace na rodinu a přátele. Naopak děti rodičů s vysokoškolským vzděláním se více orientují právě na sociální hodnoty a vnímají důležitost sociálních vztahů. Pokud jsou v našem souboru děti, které deklarují, že věřit v Boha a zajímat se o politiku je důležité (a je jich velmi málo), hledat je můžeme především v rodinách, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání. Z dalších analýz rovněž vyplývá, že existuje významná souvislost mezi oběma proměnnými. Pokud respondent považuje za důležité věřit v Boha, má také tendenci uvádět, že významné je rovněž zajímat se o politiku.

Šťěstí a volný čas ve vazbě na životní priority

Na základě zjištěných výsledků se jako přínosné ukázalo i porovnání životních priorit z hlediska toho, zda dítě navštěvuje nějakou volnočasovou aktivitu, či nikoliv. Děti, které uváděly, že se ve svém volném čase nevěnují některé z organizovaných činností, inklinují více k tzv. vnějším hodnotám, a naopak pro ně nejsou tak důležité hodnoty sociální, rodina a přátelé a také úspěch ve sportu. Děti, které se aktivně účastní volnočasových aktivit, se o něco více přiklánějí k rodině a přátelům a jsou pro ně, oproti dětem „neaktivním“, důležité i hodnoty sociální.

Graf 6: Životní priority dětí v souvislosti s návštěvou organizované volnočasové aktivity; faktorová analýza

To, že „aktivní“ děti neinklinují ke slávě a bohatství lze vysvětlit i tak, že již dílčí úspěchy zažívají (včetně vnímání jejich pomíjivosti) narozdíl od dětí neaktivních, kterým zřejmě často chybí veřejné uznání, třeba jen v kolektivu kroužku/oddílu od vedoucího či trenéra. Zároveň jsou si také schopny často lépe uvědomit, že dosažení úspěchu není samozřejmé a je spojeno s vynaložením vlastního úsilí a invence.

Zjištění týkající se socioekonomických poměrů rodin odkryly i další souvislosti. Ve výzkumu jsme se zabývali také subjektivními pocity štěstí našich respondentů, ale i obdobími, kdy prožívají nudu. Čím lépe je rodina situována a čím vyššího vzdělání rodiče dítěte dosáhli, tím častěji děti uvedly, že se cítí být v životě rozhodně šťastné. Naopak děti z opačné části spektra rodin mnohem častěji na otázku nedokázaly odpovědět, nebo rovnou sdělovaly, že se šťastné necítí. Potvrdilo se nám také, že s pocity štěstí souvisí pocity nudy. Z dětí, které ve výzkumu uváděly, že se v životě nenudí, je *rozhodně* nebo *spíše* v životě šťastných 95 %, kdežto dětí, které se nudí často, je v životě *rozhodně* nebo *spíše* šťastných 78 %. A naopak 15 % dětí, které se často nudí, *spíše* nebo *rozhodně* není v životě šťastných, kdežto pouhá 2 % dětí, které se nenudí, odpověděla, že *spíše nejsou* šťastné, a žádné z těchto dětí neodpovědělo, že je v životě *rozhodně* nešťastné.

Můžeme tak tvrdit, že pocity štěstí, nudy, aktivní trávení volného času a socioekonomické zázemí dítěte působí jako spojené nádoby. Z dětí, které navštěvují organizované volnočasové aktivity, jich 50 % uvedlo, že se v životě rozhodně nenudí, oproti 36 % dětí, které takto svůj volný čas netráví. A podobně z dětí, které navštěvují volnočasové aktivity, jich 94 % uvedlo, že se v životě cítí šťastné (51 % *rozhodně*, 43 % *spíše*), oproti 86 % dětí, které do volnočasových aktivit nedocházejí (34 % *rozhodně* šťastných, 52 % *spíše* šťastných). Toto vše je implikováno, jak konečně vyplývá z celého příspěvku, sociálním pozadím dítěte, tedy vzdělanostní úrovní rodičů a socioekonomickým postavením rodiny, ze které pochází.

Závěr

Cílem šetření realizovaného v letech 2010 a 2011 mezi více než dvěma tisíci českými dětmi bylo zjistit a popsat, jak ony samotné hodnotí roli vybraných aktérů na různé oblasti svého života, jak posuzují a jak se cítí v různých klíčových prostředích, jaké jsou jejich hodnoty a životní postoje, jak jsou se svým životem spokojeny a co od něj očekávají.

Naše zjištění týkající se zejména vztahu k rodině, škole, rozvrstvení volného času, času stráveného s televizí či internetem, významu kamarádů, navázaly na výsledky již dříve realizovaných výzkumů v oblasti dětí a v oblasti životních postojů a hodnot je dále prohloubily.

V případě vlastností rodičů jsme zaznamenali jasné tendence pozitivněji hodnotit matky nežli otce, a to bez ohledu na věk, pohlaví či sociální pozadí dítěte. Do negativního hodnocení obou rodičů se nejvíce promítá socioekonomický status rodiny, v níž dítě žije. Stejně tak skutečnost, jak děti vnímají vliv rodičů na sebe samé, se odvíjí samozřejmě kromě věku od vzdělání rodičů a socioekonomického statusu rodiny.

V rodině ovšem vzniká hodnotová základna, pro celý další život – ať se jedná o vztah k ní a dalšímu sociálnímu okolí, ke způsobům trávení volného času, postoje k životu i očekávání od něj. Zjištění, která jsme získali od dětí a jež byla prezentována v tomto příspěvku, tak můžeme shrnout do čtyř vzájemně se prolínajících tvrzení:

– Vliv společensko-ekonomického postavení rodičů a jejich vzdělání na hodnotový svět dětí, jejich organizovaný i neorganizovaný volný čas, životní priority i celkový vztah k životu se ukázal jako rozhodující.

– Dobré vzdělání rodičů a většinou i dobré materiální zajištění představují pro děti nadprůměrně dobrou startovní pozici do života, která je zvýhodňuje oproti ostatním dětem prakticky ve všech ohledech.

– Naopak dětem, jejichž rodiče mají špatné socioekonomické postavení a neabsolvovali alespoň střední školu s maturitou, reálně hrozí, že se budou svým vrstevníkům dále vzdalovat – vzděláním, postavením ve společnosti, a tím pádem i existenčně.

– Děti z rodin, jejichž rodiče dosáhli jen nižší vzdělanostní úrovně, případně nižšího socioekonomického postavení, se v životě cítí šťastně výrazně méně, nežli děti z ostatních rodin. Na úkor štěstí také vykazují tyto děti více pocitů nudy, přičemž výzkum potvrdil, že tyto dva duševní stavy souvisí s aktivním trávením volného času. Děti, které se věnují organizovaným volnočasovým aktivitám se v životě méně nudí a více z nich se cítí v životě šťastnými, nežli děti, které takto volný čas netráví.

Literatura

HEIDBRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. 1. vydání. Praha : Portál, 1997. ISBN: 80-7178-154-1.

HELUS, Zdeněk. *Psychologie*. 3. vydání. Praha : Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-876-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vydání. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat*. 2. vydání. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-123-9.

- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vydání. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- Kolektiv autorů. *Velký sociologický slovník*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. 1. vydání. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.
- PRUDKÝ, Libor a kol. *Inventura hodnot*. 1. vydání. Praha : Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1751-2.
- PRUDKÝ, Libor a kol. *Studie o hodnotách*. 1. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-266-0.
- SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. 1. vydání. Praha : Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce*. 1. vydání. Praha : Svoboda servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
- ŠULOVÁ, Lenka, GILLERNOVÁ, Ilona (eds.). *The Individual and the Process of Socialisation in the Environment of Current Society*. 1. vydání. Praha : MATFYZPRESS, UK, 2008. ISBN 978-80-7378-072-2.
- ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vydání. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vydání. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-0956-0.

Výzkumy a výzkumné zprávy

- Centre for Comparative Social Surveys, City University. *The European Social Survey* [online]. 2008. Dostupné na <www.europeansocialsurvey.org>.
- Centrum sociálních a ekonomických strategií, Sociologický ústav Akademie věd ČR. *Sdílené hodnoty a normy chování jako zdroj posilování sociální koheze a překonávání negativních dopadů sociální diferenciacie v ČR : Rodiče a výchova 2010* [online]. 2010. Dostupné na <www.sdilenihodnot.soc.cas.cz/getfile.php?file=19844300&filename=RodiceVychova2010_VyzkumnaZprava.pdf>.
- Department of Sociology, Tilburg University. *European Values Study* [online]. Dostupné na <www.europeanvaluesstudy.eu>.
- Factum Invenio s.r.o. *Mladé hlasy* [online]. 2008. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1225714651.pdf>.
- Institut dětí a mládeže. *Mládež v České republice* [online]. 1996. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1137846933.pdf>.
- Institut dětí a mládeže. *Děti, mládež a volný čas* [online]. 1997. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1157352599.pdf>.
- Institut dětí a mládeže. *Mládež ČR na prahu třetího tisíciletí* [online]. 2000. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1135332867.pdf>.
- Národní institut dětí a mládeže. *Aktuální problémy mladé generace v ČR* [online]. 2006. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1174039212.pdf>.
- Národní institut dětí a mládeže, Factum Invenio, s.r.o. *Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit* [online]. 2008. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/registr_detail.php?kod=&lang=CZ&id=161>.
- Národní institut dětí a mládeže, GAC, spol. s r.o. *Klíčové faktory ovlivňující inkluzi dětí se specifickými vzdělávacími potřebami do zájmového a neformálního vzdělávání* [online]. 2009. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/registr_detail.php?kod=&lang=CZ&id=200>.
- Národní institut dětí a mládeže, GAC, spol. s r.o. *Multikulturalita v zájmovém a neformálním vzdělávání* [online]. 2009. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1259756256.pdf>.
- Národní institut dětí a mládeže, Ipsos Tambor, s.r.o. *Informovanost a participace mládeže* [online]. 2009. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1259754857.pdf>.

- Národní institut dětí a mládeže. *Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání* [online]. 2010. Dostupné na <www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1273140196.pdf>.
- Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD)* [online]. 2003. Dostupné na <www.espad.org/plugins/literature/Admin/Uploads/espad_web.pdf>.
- Sociologický ústav Akademie věd ČR. *International Social Survey Programme*. [online]. Dostupné na <www.issp.org>.
- Sociologický ústav Akademie věd ČR, Centrum výzkumů veřejného mínění. *Naše společnost 2004*. [online]. 2004. Dostupné na <www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100433s_ov50107.pdf>.
- Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích* [online]. 2009. Dostupné na <www.praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_296.pdf>.
- World Values Survey Association. *Word Values Survey* [online]. 2008. Dostupné na <www.worldvaluessurvey.org>.

Autoři

Miroslav Bocan je absolventem magisterského oboru sociální antropologie na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice. Od roku 2006 pracuje v Národním institutu dětí a mládeže, kde se zabývá výzkumy v oblasti dětí, mládeže a problematiky volnočasových aktivit.

Kontakt: miroslav.bocan@nidm.cz

Tomáš Machalík je absolventem doktorského oboru Etnologie na Filosofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Je členem organizačního a vědeckého výboru mezinárodní afrikanistické konference Viva Africa, spoluzakladatelem občasného sdružení Cultura Africa. Od roku 2008 pracuje v Národním institutu dětí a mládeže, kde se zabývá otázkami dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníků pracujících s dětmi a mládeží v NNO.

Kontakt: machalik@khv.zcu.cz